

Editorial

Kde hledat bariéry rodičovství?

Petr Fučík, Beatrice Elena Chromková-Manea

V sociálních vědách je fakt, že podoba rodiny a rodičovství se v České republice během posledních dvaceti let výrazně proměnila, hojně reflektován. Také diskuse nad příčinami těchto proměn představuje časté téma všech, kdo se problematikou rodiny zabývají. Mezi různými zjištěními však stále existuje rozpor. Na jedné straně pozorujeme na úrovni demografického chování výrazný pokles sňatečnosti a porodnosti a nárůst počtu rozvodů, bezdětných párů nebo dětí narozených mimo manželství, na druhé straně výzkumy hodnot ukazují nepřilíživě velké změny v postojích mladé generace k manželství, rodičovství a ideálnímu počtu dětí. Tento rozpor může naznačovat, že existují bariéry, které preferovaná rozhodnutí týkající se rodičovství či rodinného života obecně blokují. Monotematické číslo *Sociálních studií*, které čtenáři předkládáme, se chce zaměřit právě na možné překážky stojící na cestě k rodičovství. Tyto bariéry však sociologicky nelze chápat pouze jako omezení, jež jsou vůči aktérovi vnější. Chceme proto představit texty, jež v úvahách o rodičovství překonávají zavedenou dualitu *hodnotová orientace* versus *ekonomická determinace*. Zároveň se snažíme zmírnit dluh české sociologie, která tato témata dosud zkoumala s perspektivou směřující výhradně k *ženské* plodnosti. Muži ve výzkumech často chybí nebo jsou implicitně vnímáni v sekundární roli. V době, kdy jsou genderové role obou pohlaví předmětem vyjednávání, rekonstrukce i rozmlnění, nemůžeme ve výzkumu mužský podíl na rozhodování a realizaci rodičovství opomíjet.

V první části tohoto čísla *Sociálních studií* nabízíme několik přehledových textů, které se zaměřují na teorie a výzkumy, jejichž úhel pohledu v dosavadním hlavním proudu chyběl.

Alena Macková si všimá faktu, že rostoucí sociologická produkce popisuje období života, které v minulosti neexistovalo. Prodlužující se soužití s rodiči a obecněji rozšiřující se čas mezi dovršením formální dospělosti a vstupem do rolí spojených s dospělostí sociální znamená reorganizaci životního cyklu s důsledky pro časování a realizaci ostatních etap, včetně rodičovství. Macková nabízí přehledovou stať, která shrnuje různé přístupy k teoretickému uchopení nově diferencované životní etapy.

Probíhající změny v instituci rodiny, partnerství a rodičovství zkoumá *Juraj Potančok* s důrazem na jejich interpretaci ve vztahu k bariérám v rozhodování mužů o rodičovství. Rodičovství autor chápe jako neuzavřený proces a k hledání determinant ovlivňujících mužské tranzice k rodičovství přidává konceptuální práci s tranzicemi uvnitř rodičovství.

Že muži nejsou dostatečně zkoumáni v kontextu reprodukčních výzkumů, říkají také *Ladislav Rabušic* a *Beatrice Chromková-Manea*. Jejich text si klade za cíl vnést toto téma

do českých populačních studií, a proto předkládá nejprve přehled možných vysvětlení, proč se muži v dosavadním zkoumání neobjevují, aby dále mohl rozvinout teoretické argumenty, proč by tomu mělo být naopak. Empiricky orientovaným čtenářům může posloužit také autorská inventarizace chybějících indikátorů mužských reprodukčních strategií, jež budou při dalším zkoumání tématu potřebné.

Po první části věnované teoreticky zaměřeným textům následuje několik výzkumných statí. V empirické rovině zkoumá nepřímou roli mužů *Michaela Bartošová*, když se zajímá o význam partnerství při rozhodování o rodičovství. Její rozhovory jsou uskutečněny se ženami po třicítce a ve výpovědích o významu partnerství vidíme mimo jiné obraz mužství, jehož karikovaná podoba nepřipomíná ani tradiční role muže, ani nenabízí komplementaritu k současné emancipované roli ženské. Tato kolize očekávání představuje nezanedbatelnou bariéru rodičovství.

Determinanty oddalování početí dítěte hledá ve svém článku *Zdenka Lechnerová*. Využívá dat ze specifického panelu *Páry rodiny*, což jí umožňuje pracovat s velmi úzkou věkovou skupinou respondentů mezi 27 a 29 lety, pro kterou je rozhodování o rodičovství aktuálním problémem. U této exponované skupiny autorka hledá faktory, které mohou rozhodování o dítěti ovlivnit, zejména s důrazem na bydlení a očekávání od rodičovství.

Bydlení jako důležitý motiv nalézáme i ve stati *Ivy Šmídové*. V jejím výzkumu však bydlení představuje faktor ovlivňující ustavování genderových rolí v rodině. Zatímco *Zdenka Lechnerová* mimo jiné ukazuje, jak mladí lidé anticipují význam vlastního domova pro rodinu, *Iva Šmídová* na základě opakovaných rozhovorů s rodinami, které již rodičovstvím procházejí, upozorňuje na to, jak finanční zátěž spojená s bydlením podle vlastních představ snižuje manévrovací prostor pro vyjednávání o sladění práce a péče, organizace domácích prací. I u rodin, které byly naladěny na alternativní uspořádání genderových rolí, znamenají závazky spojené s bydlením návrat zpět ke konvencím. Kombinace imperativu vlastnického bydlení s jeho zdánlivou všelidovou dostupností díky hypotékám vytváří rostoucí skupinu rodin uzavřených v pasti plné závislosti na ekonomickém systému se všemi jeho požadavky na pracovní sílu a důsledky v rovině vnitřního uspořádání rodin. Pomněme tedy, že bydlení může být bariérou rodičovství nejen, dokud je nemáme, ale i po nastěhování do vysněného „domečku se zahradou“.

Zdálo by se, že bariérou absolutní je neplodnost. Nicméně *Lenka Slepíčková* ukazuje, že i zde existuje určitá prostupnost a i zde je o čem vyjednávat. Říká-li se, že antikoncepční pilulka učinila z rodičovství věc rozhodnutí, moderní reprodukční medicína činí totéž na opačném principu. V minulosti představovala plodnost samozřejmý předpoklad a rozhodování o rodičovství se dělo jakožto snaha o její omezování. Bude-li se v budoucnu stále větší část rozhodování přesouvat směrem k aktivnímu úsilí plodnosti dosáhnout, vytváří studium sociálních aspektů reprodukční medicíny perspektivní (i když dnes zdánlivě marginální) pole. Podobně jako život na přístrojích vznáší otázku od kdy dát za pravdu nevyhnutelnosti smrti, konečné uznání neplodnosti znamená mnohdy také otázku možností a strategií, které (na rozdíl od biologických předpokladů) silně sociálně varíují. Podstatným aspektem vedle rozhodování o rodičovství samotném je v tomto případě biologická vazba k dítěti. To je hlavní problém, kterému se stať *Lenky Slepíčkové* věnuje.

Vydávání časopisů se v ekonomicky těžkých dobách posouvá od placené práce k neplacenému hobby, kratochvíli dobrovolníků. Rádi bychom tedy poděkovali všem, kteří byli ochotni podílet se na přípravě čísla, zejména autorkám a autorům textů – a to i těch, které se do tohoto monotematického čísla z různých důvodů nevešly. Ještě dobrovolnějšími dobrovolníky jsou zcela anonymní recenzenti, kterým patří náš velký dík za posuzování statí. A nejdobrovolnějším dobrovolníkem je čtenář, ač bez povinnosti, čtoucí a podporující tuto formu vědecké komunikace. Děkujeme a odměnou všem nechť je inspirativní čtení!